

ELS NOMS DELS VAIXELLS CATALANS VUITCENTISTES. QUÈ ENS DIUEN?

JOAQUIM PLA I BARTINA

AGAM (Associació Gironina d'Amics de la Mar)

Resum; El costum de posar nom als vaixells és tan antic com aquests mateixos. El nom els identifica i singularitza, però també reflecteix la idiosincràsia de la gent que els construeix, tripula i explota, que és la del poble mariner al qual pertanyen.

Paraules clau: vaixells, marina, vela, vuitcentista, llatina,

Volent aprofundir en el coneixement de la nostra marina velera vuitcentista, tan notable com poc coneguda i valorada per la història, després de cercar respostes a moltes i diverses qüestions tècniques, que encara no he trobat (*Els vaixells i la gent de la Marina mercant catalana vuitcentista* – Quadern Blau 34, de la Càtedra d'Estudis Marítims de la UdG – 2019), se m'ha ocorregut veure què ens diuen de la gent marinera catalana del vuit-cents els noms que posaven als seus vaixells, els construïts a les platges de la nostra costa de llevant durant el seixantenni central de la dinovena centúria, conegut com el Segle d'Or de la nostra marina velera.

Les fonts d'informació a les quals he recorregut per obtenir uns set-cents noms de vaixells d'aquells temps, han estat les següents: La primordial obra de l'historiador mataroní Joaquim Llovet titulada *Constructors navals de l'ex-província marítima de Mataró. 1816 – 1875*; la llista de vaixells annexa al text, de la conferència de l'insigne capità mercant Josep Ricart i Giralt, *El siglo de oro de la marina velera de construcción catalana. 1790 – 1870*,

i diversos articles dels senyors Benet Julià i Figueras (vaixells guixolencs) i Josep Pallí i Roig (vaixells palamosins). També m'han servit diverses notes del meu arxiu, recollides al llarg dels anys.

Dels gairebé set-cents noms de vaixells recollits, el 99% són en llengua castellana; només l'1% són incontrovertiblement catalans. No és pas gens estrany, perquè a l'inici del període estudiat ja feia un centenar d'anys que ens havien imposat i patíem el tan ignominiós i borbònic Decret de Nova Planta. També a Catalunya, l'Administració de Marina era un de tants organismes administratius de la Corona. Alguns noms de pila, com Maria, Camila, Tomàs o Salvador, accents a part, s'escriuen igual en català que en castellà, mes, aplicats als vaixells, cal considerar-los castellans.

Per a una millor anàlisi de l'onomàstica dels nostres vaixells vuitcentistes, he començat per agrupar els noms en diverses categories, per entendre millor com reflecteixen el tarannà de la societat marinera catalana d'aquells temps. També he diferenciat els noms corresponents a vaixells d'aparell rodó i mixt, propis del tràfic transatlàntic, dels que es posaven als d'aparells de tall o llatins, de menor tonatge i generalment dedicats al cabotatge mediterrani. Veieu el següent quadre.

Categoria	% del total de noms	D'aquests, d'aparell rodó
Noms de caire religiós	10,2	53,5
Noms de la mitologia i de la història antiga	3,7	73
Noms geogràfics i gentilicis	8,8	75,4
Noms de personatges i fets històrics	3,60	88
Noms propis masculins	13	80
Noms propis femenins	34,4	80,3
Cognoms de nissagues marineres del país o altres cognoms	1	100
Noms diversos	25,3	70,5

Noms de caire religiós.

D'aquesta categoria, el 63,4% dels noms corresponen a sants i santes, i el 34,6% als relacionats amb la mare de Déu (*Virgen, Nuestra Señora*, etc.). Dels primers, els més repetits són *José, Antonio, Juan, Teresa, Rosa* i *Eulalia*, dels segons, *Carmen*, com és lògic, i *Rosario*.

Noms de la mitologia i de la història antiga.

N'hi ha ben pocs. Els més repetits són *Neptuno* (12%), *Diana* i *Ninfa*.

Noms geogràfics i gentilicis.

Els noms merament geogràfics són el 77% dels d'aquesta categoria, i els gentilicis, el 33%. Els noms de la geografia catalana o que fan referència a Catalunya (*Cataluña o Catalán*) només són el 21,5%, i els corresponents a la geografia americana, el 24,6%.

El més sorprenent de tots aquests noms és el de la pollacra *Paquete de Cristiansund*, de 129 tones, construïda a Blanes l'any 1849 pel mestre d'aixa Joan Fàbregas per a armadors catalans i gallecs. Va naufragar a les illes Fèroe al cap de pocs anys d'ésser avarada (data dubtosa). Què hi feia un vaixell català tan petit en latituds tan elevades?

Ve a compte recordar que amb l'epítet "paquete" (paquebot en català), es distingien els vaixells que transportaven correu i passatgers en viatges transatlàntics.

Noms de personatges i fets històrics.

D'aquesta categoria, el 84% dels noms són de personatges, i només el 16%, de fets històrics. Els de personatges van des del rei persa Dario a la reina espanyola Isabel II, però només dos són de personatges catalans: *Wifredo*, *Conde de Barcelona* i *Fray Agustín Canellas* (marí mercant i frare, professor i cap de l'Escola de Nàutica de Barcelona a la segona dècada de la dinovena centúria).

Noms propis masculins.

D'aquests, els més repetits són els de *José*, *Pepe* i *Pepito* (8%), seguits dels de *Juan* o *Juanito* (7%), *Emilio*, *Joaquín* i *Enrique*. El 10% són diminutius, i el 8% van precedits del qualificatiu *Joven*.

Noms propis femenins.

En total, són un xic més d'un terç de tots els noms registrats. Un 24% dels noms d'aquesta categoria són diminutius, i un 7% van precedits de l'adjectiu *Joven*. Els més repetits són els de *Teresa* (3,5%), *Carmen* (3,3%), *Mercedes* i *María*.

Cognoms de nissagues marineres del país o altres cognoms.

Són els menys emprats, només l'1%. En són bons exemples els de Maristany, Sensat o Gallofré. També n'hi ha algun de llinatge foraster.

Noms diversos.

Després dels noms propis femenins, els noms diversos són els més nombrosos, una quarta part del total. Però són tan distints que gairebé és impossible trobar-ne d'anàlegs, que permetin establir una classificació lògica. Entre els noms d'aquesta categoria, els grups més nombrosos són els que fan referència a animals i els que tenen una significació política o social, com els de *Libertad*, *Unión*, *Fomento*, *Comercio*, etc. (l'11% de cadascun d'ambdós grups).

Alguns d'aquests noms són realment sorprenents, com el de *Patacada*, *El Sí*, *Recurso Segundo* o *Cronómetro*.

Vaixells amb sobrenom.

A part d'aquesta classificació elemental dels noms, segons la relació feta per Llovet i que per a mi és la més completa i fiable, hi ha una vintena de vaixells que a més a més del nom corresponent, la gent de mar els coneixia per un sobrenom, també especificat a l'esmentada llista, però que no figura en la documentació oficial. En la major part d'aquests casos, el sobrenom era ben estafolari i gairebé mai no tenia relació evident ni amb el nom pròpiament dit ni amb cap singularitat del vaixell.

Aquesta anàlisi elemental, tipològica i quantitativa dels noms que es posaven als vaixells vuitcentistes construïts a Catalunya, es pot interpretar de diverses maneres. Al meu escàs entendre, el resultat d'aquest senzill estudi reflecteix

bastant bé la idiosincràsia de la gent marinera de la nostra costa de llevant a la mitjanja de la dinovena centúria, que va construir, pagar, tripular i explotar tots i cadascun dels vaixells indagats.

De primer, m'ha sorprès que hi haguessin tan pocs noms de caire religiós, com també que de tots aquests, només la meitat i escaig corresponguessin a vaixells d'aparell rodó, d'altura. Per això em pregunto si d'aquestes dades se'n pot deduir que la nostra gent de mar d'aquells temps, en especial la de més possibles i masculina (armadors), no era pas tan missaire com la història oficial i la literatura pseudomarinera ens han volgut fer creure. La resposta segons la meua opinió és que sí. En aquells temps, a les terres costaneres de la meitat nord de Catalunya, la gent ja havia superat l'esperit medieval de religiositat fosca, encara persistent en moltes contrades de terra endins.

També és molt significativa la majoria de noms propis, bona part dels quals eren femenins, com també ho és que fossin ben pocs tant els que feien referència a la mitologia i a la història més antigues com els de personatges i fets històrics, gairebé cap dels quals al·ludia a la història de Catalunya. A més d'això, igualment sorprèn que només una quarta part dels noms geogràfics i gentilicis corresponguessin al país català.

De tot plegat, considero que se'n pot deduir que la gent marinera i vuitcentista de la nostra costa de llevant constituïa una societat equilibrada, de caire petitburgès, conservadora i conformista, segura de si mateixa i de les seves possibilitats, a la qual no calia cap envaniment cultural; també, un xic botiflera i amb tendència al cosmopolitisme. L'individualisme i el conformisme prevalien a la idea de país. Aquest declinar de la nostra marina coincidí amb l'inici de la Renaixença.

Aquesta especial idiosincràsia no era pas aliena als contactes fraternals i mercantils entre la Catalunya marinera i les joves repúbliques de l'Amèrica Llatina, que li descobrien l'obsolescència de l'Estat espanyol conqueridor (d'Amèrica, però també del nostre país). Mes, tampoc no hem d'oblidar que bona part dels nostres avantpassats costaners es feien a la mar molt més perquè era una manera ràpida i tradicional de millorar la seva pecúnia, fos minsa o considerable, que per vocació.

El peculiar caràcter de la nostra classe marinera vuitcentista també el corrobora l'originalitat de l'empresa marítima específicament catalana, que, aprofitant una conjuntura tan favorable com breu, es va crear gairebé de no res, la qual abraçava des de la construcció naval a l'explotació comercial dels vaixells i el comerç exterior. Aquesta empresa estava basada molt més en la petita i espargida economia local (parts a la fusta i a la mota, als vaixells petits,...) que no pas en el gran capital metropolità, el qual encara no era gens mariner aquí. Gairebé cadascun dels vaixells catalans era la seva pròpia naviliera i, viatge rere viatge, feia la seva campanya.

Mes, aquest tipus de negoci navilier, bastant productiu, únic i irrepetible, per fragmentat, no fou prou potent per resistir l'embat del progrés. La construcció naval metàl·lica (vaixells més grossos, amb més capacitat i càrrega), que requeria grans drassanes i molt de capital, la generalització de la propulsió mecànica dels vaixells (velocitat i regularitat) i l'estructuració de les grans companyies navilieres, que incitaven el gran capital a invertir en el propi negoci, acabaren ben aviat amb la nostra marina velera vuitcentista, tan sobtadament com va aparèixer.

Al bell mig de la dinovena centúria, els nostres avantpassats de vora mar eren tal com s'ha dit abans, i els noms que posaren als vaixells que construïren,

tripularen i explotaren així ho palesen. Vull creure que sí. Ells , a la seva manera, feren país, el modernitzaren i el projectaren al Nou Món. Per què la història oficial no en diu gaire res, ni d'ells ni dels seus vaixells? Perquè aquella història sempre ha estat i és botiflera, perquè ha estat elaborada a l'interès del poder i del capital. Ja és hora de començar a esmenar-la, encara que sigui parlant dels noms que els nostres avantpassats van posar als seus vaixells. Quins noms haguessin escollit si no se'ls hagués imposat el castellà?

Bibliografia

BENET JULIA i PIQUERAS. *Marina guixolenca del segle XVIII (del desastre a la recuperació)*. , Estudis del Baix Empordà: Núm. 19, 2000

LLOVET, JOAQUIM. *Constructors navals de l'ex-província marítima de Mataró, 1816-1875*. Mataró 1970

PLA BARTINA, JOAQUIM. *Els vaixells i la gent de la Marina mercant catalana vuitcentista*. Càtedra d'Estudis Marítims de la UdG i Museu de la Pesca de Palamós, 2019

RICART I GIRALT, JOSEP. *El siglo de oro de la marina velera de construcción catalana*. Barcelona, 1924

ROIG, EMERENCIÀ. *La Marina Catalana del vuitcents*. Editorial Barcino. Barcelona, 1929

**RELACIÓ NO EXHAUSTIVA DELS NOMS
DELS VAIXELLS DE VELA CATALANS,
BASE D'AQUEST ESTUDI**

* -Noms repetits 2 o més vegades. ** -Noms repetits 5 o més vegades.

NOMS DE CAIRE RELIGIÓS	Ondina	Ciudadelano
Noms de Sants	Orestes	Cuáquero
San Agustín	Otelo	Coruñesa
San Antonio **	Plutón	Cubano
San Cristobal	Safo	Gaditano
San Francisco	Segunda Diana	Guarreño
San Francisco de Asís	Sirena	Joven Coruñesa
San José **	Talía	La India
San Juan *	Urania	Numantino
San Mariano *	Venus	Pasiega
San Miguel *	Vestal	Romano *
San Narciso *		Segundo Romano
San Pablo *	GEOGRÀFICS	Veracruzano
San Pedro	Alsacia	
San Rafael	Antilla	PERSONATGES I FETS HIST.
San Román	Bella Subur	Belisario
San Salvio	Borigua	Caupolicán
San Sebastián *	Cataluña	Cervantes
San Vicente	Castilla	Ciro
Santo Cristo de la Salud	Chile	Cisneros
Noms de santes	Cienfuegos	Conde de Luchana
Santa Eulalia *	Constantinopla	Copernico
Santa Rosa	Ebro	Dario
Santa Rosa y Santa Ana	El Masnou	Dos de Mayo
Santa Teresa *	Fenicia	Dulcinea *

Noms de la Mare de Déu	Fluvià *	El Cid
Nuestra Señora de la Ascensión	Gesoria	Floridablanca
Nuestra Señora del Buen Viaje	Guadalquivir	Fray Agustín Canellas
Nuestra Señora del Carmen **	Iberia	General Urquiza
Nuestra Señora de la Concepción	India	Hernán Cortés
Nuestra Señora de los Dolores *	Isla de Cuba	Isabel II
Nuestra Señora de la Merced	Lloret	Lepanto *
Nuestra Señora del Rosario	Málaga	Magallanes
Purísima Concepción	Maypó	Napoleón
Virgen del Carmen *	Maysí	Roger de Flor
Virgen de los Claustros	Montjuich	Wifredo, Conde de Barcelona
Virgen de Gracia	Navarino	
Virgen de Montserrat	Nueva Borinquen	NOMS PROPIS MASCULINS
Virgen de las Nieves	Nueva Lautaro	Adolfo
Virgen del Rosario *	Palamós	Adriano
Altres	Ronda	Agapito
Joven San Juan	Santander, F. V.	Ángel
Santísima Trinidad	Vilasar *	Antonio
	Villanueva *	Antonio María
MITOLÒGICS ...	Paquete de ...	Arturo
Andrómeda	Paquete de Cristiansund	Ataulfo *
Argos	Paquete de Manzanillo	Casimiro
Calipso	Paquete de Matanzas	Cecilio
Diana *	Paquete Mataronés	Ceferino
Eolo	Paquete de Villanueva	Demetrio *
Iris	Gentilicis	Eduardo *
Joven Adonis	Ampurdanesa	Emilio *
Juno	Araucana	Enrique *
Mercurio	Bahiano	Federico *
Neptuno *	Caraqueña	Felipe

Ninfa *	Catalán *	Florentino
Nueva Osiris	Catalana *	Francisco
Guillermo	NOMS PROPIS FEMENINS	Julia
Jacinto	Acancia	Justa
Jaime *	Adela	Leocadia
Joaquín *	Adriana	Lidia
José María	Agustina *	Linda
Julià	Amalia *	Lola
Julio	Ambrosina	Loreto
Juan	Amelia	Luisa *
Juan Enrique	Ana *	Madrona
Laureano	Ana Cristina	Magdalena *
Magín	Ángela	Manuela
Manuel	Angelita *	María **
Pedro	Antonia	María Antonia
Pedro Antonio	Astrea	María de la Cruz
Salvador **	Aurelia	María Luisa
Sebastián	Aurora	María Natividad
Santiago *	Avelina	María de los Reyes
Tomás	Balbina *	María Teresa
Timoteo	Beatriz *	María Victoria
Ventura *	Camila	Matilde *
Vicente	Carlota	Merced *
Diminutius	Carmen *	Mercedes *
Frasquito	Carolina	Modesta
Juanito *	Carolina y Amelia	Mónica
Juanito Primero	Casimira	Narcisa
Julito	Cecilia	Obdulia
Pablito	Celestina	Otilia
Pepe	Celia	Petronila
Pepillo	Clara	Raymunda
Pepito *	Claudina	Rosa *

Pepito el Alicantino	Clementina	Rosa y Carmen
Pirro	Clotilde	Rosario
Ramoncito	Concepción	Salvadora
Joven ..., Nuevo ..., Segundo ...	Constanza	Sibina
Joven Agustín	Corine	Sofia
Joven Casimiro	Cristina *	Soledad
Joven Clemente	Dolores **	Teresa *
Joven Eduardo	Dorotea *	Tuya
Joven Enrique	Eduvigis	Valentina
Joven Miguel	Elisa	Victoria *
Joven Torcuato	Elvira *	Viñet
Nuevo Buenaventura	Emilia	Violante
Nuevo Torcuato	Esperanza	Diminutius
Jaime Soberano Segundo	Eulalia	Albertina
Segundo Emilio	Eva	Antonieta *
Segundo Juanito	Felicia	Belencita
Timoteo Segundo	Fidela	Carmencita
Amb cognom	Flora	Carmita
Jaime Millet	Francisca	Cenobita
Joaquín Serra	Gabriela	Clarita
José Barreras	Guadalupe *	Conchita
Juan A. Díaz	Higinia	Cristineta
Paco Hernández	Hortensia	Curra
Pedro Maristany	Isidra	Frasquita *
Rafael Pomar	Jacinta *	Isabelita *
Simón Torrentbó	Joaquina	Juanita *
	Josefa *	Lorencita
Marcelita *	Amb adjectiu i rars	El bravo
Mariña	Amable Teresa	El canario
Modestita	Bella Antonia	El cazador
Moniquita	Bella Clara	El céfiro *
Paca	Bella Sofia	El cisne

Panchita *	Blanca Aurora	El emperador
Paquita	Cecilia Riograndense	El galgo
Paulita *	Feliz Teodora	El indio
Pepita *	Tres Anitas	El lancero
Pulula		El manifiesto
Rosita *	NISSAGUES I COGNOMS	El mulato
Servandita	Galofré	El nuevo
Teresina	Heredia	El nuevo valiente
Venturita	Maristany	El palomo
Joven .., Nuevo/a .., Segundo/a ..	Nuevo Barreras	El romano
Joven Adela	Pombo	El salvador
Joven Ana	Pubill	El sí
Joven Conchita	Sensat	El tribuno
Joven Dolores *		El valiente
Joven Emilia	NOMS DIVERSOS	El vencedor
Joven Elisa	Almirante	Elbora
Joven Francisca	Amnistía	Elegancia
Joven Luísa	Ardilla	Encantadora
Joven Magdalena	Atargull	Escucha
Joven María	Atrevida	Esmeralda *
Joven Merced	Aurora	Estatuto Real
Joven Mercedita	Baronés	Estrella
Joven Modesta *	Bravo	Estrodo
Joven Paquita	Brillante catalán	Famosa estrella
Joven Pepita	Cacique	Feliz
Joven Teresa	Cantiner catalana	Figaro
Nueva Carlota	Casiopea	Filantropía
Nuevo Carmen *	Carey	Floresta
Nueva Casimira	Cariñosa	Fomento
Nueva Clarita	Centinela	Fortuna
Nuevo Concepción	Chanito	Frasmerano

Nueva Dolores	Cigüeña	Galgo
Nueva Elisa	Comercio *	Gallo
Nuevo Irene	Conceller	Generoso
Nueva Joaquina	Conocida	Glorias del Masnou
Nueva Lidia	Constante	Golondrina
Nueva Pepita	Cordelera	Huracán
Nueva Rosita	Cronómetro	Independiente
Nueva Teresa Cubana	Culebra *	Indio
Segunda María	Delfin *	Industria *
Segunda Mercedes	Delicia	Integridad
Segundo Mónica	Delirio	Invencible *
Segunda Sempronina	Descubierta	J. G. dos hermanos
Amb cognom	Deseada	La activa
Anunciación Fomento	Despejada	La amistad
Esperanza Barreras	Destino	La aurora
Flora Pombo, Doña	Diamante	La constancia
Joaquina Barreras	Diligencia	La estrella catalana
María Ángela Sensat	Dos amigos	La decidida
Panchita Ros	Dos hermanos	La mensajera
Plácida Buxareu	Eclipse	La mulata *
Toñica Abelanodena	El atractivo	La prima
Las dos hermanas	Palkoa	Rengo
Látigo	Palomo	Resolución
León *	Paquete	Restaurador
Lesmes	Paratons	Segunda cantinera
Libertad	Pastorcita	Soberano
Ligera	Patacada	Soberano tercero
Lince	Perla	Sultán
Lindo	Pisogas	Temeraria
Lista	Plata	Tigre
Los buenos amigos	Polar	Tres hermanos
Los cuatro hermanos	Polka	Trinitaria

Los primos hermanos	Portollas	Unión
Los tres amigos	Preciosa	Vella marina
Mentor	Presidente *	Veloz
Monarca	Primer tigre	Vencedora
Moralidad	Príncipe	Viajero
Mota	Prócer	Victoria
Nueva estrella	Prudente	Vigilante
Nuevo tigre	Prueba segundo	Virgenes
Nuevo vigilante	Pubilla *	Voladora
Numa	Rápido	Voluntario catalán
Paloma	Recurso segundo	
Palemón	Reforma	

VAIXELLS AMB SOBRENOM

Nom	Sobrenom
Ana	La Minerva
Camila	Primera de Tossa
Carmen	Pelo ...
Cenis	Resolució
Nuevo Irene	La Fortuna
Jacinta	Canfali
Josefa	La Matanzera
Joven Merced	ional
Joven Torcuato	Semirámide
Juan A. Díaz	Paquete Dos de Mayo
Juanita	Pronta
Madrona	La Fortuna
Manuel	Terrible
Neptuno	El Palomo
Nuestra Señora de la Ascensió	Los doce hermanos
Nuestra Señora del Carmen	Unión
Nuestra Señora de la Merced	Aviconco

Nuestra Señora del Rosario	La Estrella
San Antonio	La Estrella
San Cristóbal	El Neptuno
San José	El Lebré
San José	Los Cuatro Hermanos
San José	Paquete de Jibará
San Juan	Pizarro
San Mariano	El Bienvenido
San Mariano	El Feliz de Cataluña
San Miguel	Vulcano
San Sebastián	Joven Eusebio
Santa Eulalia	El Primero de Cataluña
Santa Teresa	La Venturosa
Santiago	El Intrépido
Santiago	El Terrible
Santiago	La Centinela
Santo Cristo de la Salud	La Dichosa
Virgen del Carmen	Angelita
Virgen del Carmen	Negrito